

NEDL TRANSFER

HN 43TD 3

~~Phetle 2311~~

KG65

Harvard College Library

FROM THE

J. HUNTINGTON WOLCOTT FUND

Established by ROGER WOLCOTT (H. U. 1870), in memory of his father, for "the purchase of books of permanent value, the preference to be given to works of History, Political Economy, and Sociology." (Letter of Roger Wolcott, June 1, 1891.)

Received JAN 27 1902

DE INDISCHE GIDS.

DE INDISCHE GIDS.

Staat- en Letterkundig Maandschrift.

Directeur: C. E. VAN KESTEREN,

MET VELER MEDEWERKING.

ZEVENTIENDE JAARGANG.

II.

^{xc} AMSTERDAM. — J. H. DE BUSSY. — 1895.

I N H O U D

VAN DEN ZEVENTIENDEN JAARGANG, TWEEDE DEEL.

	Pag.
De Timor-tractaten van 1859 en 1893; door Dr. J. G. F. Riedel.	901
Boschbewaking op Java; door W. H. van der Haas, houtvester	906
Gouvernements-koffiecultuur ter Sumatra's Westkust; door J. 't Sas, II.	916
Varia	926
Een nieuw ontwerp tot wijziging van de Comptabiliteitswet. — De zaak der „Costa Rica Packet.” — Regeling der grens tusschen Nederlandsch en Britsch Nieuw-Guinea. — Vereeringen wegens krijgsverrichtingen op Lombok. — De Indische regering tegenover de particuliere industrie.	
Maandelijksche Revue van Brochures en van Tijdschrift- en Dagblad-artikelen.	948
Het <i>Handelsblad</i> over de rust in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> over hooger onderwijs in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> over de Europeanen in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> over particulier grondbezit op Java. — Het <i>Handelsblad</i> over het bestuur op Lombok en de <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> over de Lomboksche bestuursregeling. — De <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> over de Nederlandsche en de Indische zee-macht. — Het <i>Handelsblad</i> over pandhuispachten. — Het <i>Handelsblad</i> over onze macht in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> over den spoorweg Fort de Cock—Pajakombo. — Het <i>Handelsblad</i> over de koffiecultuur op de Buitenbezittingen. — H. K. in het <i>Handelsblad</i> over het inlandsch grondbezit op Java en Madoera.	
Koloniale Literatuur	956
Twee plantkundige werken van groot belang. (Bijdrage tot de kennis der boomsoorten van Java, door S. H. Koorders en Dr. Th. Valetou, en Nuttige Indische planten, door Dr. Greshoff). — Het Compendium van den heer Van Houtsz. — Dr. Van Bemmelen's reisindrukken en herinneringen uit den Archipel.	
Wetenschap en Industrie	963
Handel van N. I. met de Vereenigde Staten N. A. — De handelsbeweging op de Somali-kust. — Portugals koloniën in West-Afrika. — Inlandsch onderwijs in den Bismarck-Archipel. — Spaarbanken voor inlanders.	
Verslag over de nieuwe irrigatiewerken op Java	967
Een „nota” van den Directeur Van der Kemp over „het Middelbaar Onderwijs in Nederlandsch-Indië”	982
Bangka en zijne bewoners; door H. Zondervan, XIV.	995
De Nederlanders op Mauritius en Madagascar; door Dr. K. Heeringa, II.	1005
Faizullah. Eene vertelling uit Voor-Indië, door Flora Annie Steel	1037
Financiëel Overzicht	1050

	Pag.
De vroegere en tegenwoordige toestand van Handel, Nijverheid en Landbouw op Sumatra's Westkust en de vooruitzichten daarvan voor de volgende jaren. Voordracht, in de vergadering der Vereniging voor Wetenschap, Handel en Nijverheid te Padang op den 17en April 1895 gehouden door Z. H. Kamerling.	1059
H. E. Eyssell herdacht; door R. A. van Sandick	1089
Een nieuwe schrede op den goeden weg? door D.	1101
Zijn er op Java te veel Europeesche ambtenaren van het Europeesch bestuur? door een Contrôleur	1108
Varia	1117
Suppletoire contracten met Boeloengan en Ternate, en een gebiedsomschrijving van Boeloengan. — De goedkeuring door de Tweede Kamer van de overeenkomsten met Engeland betreffende de zaak der „Costa Rica Packet” en betreffende de grensregeling op Nieuw-Guinea. — De debatten in de Tweede Kamer over de wijziging van de Comptabiliteitswet, over den aanleg der lijn Tarik—Soerabaja en over de invoering van rechtstreeksch bestuur op Lombok. — Overbevolking van gevangenen. — Waar blijft toch het IIIe deel van het Eindresumé? — Mededeelingen van den Minister betreffende Karang-Asam.	
Maandelijksche Revue van Brochures en van Tijdschrift- en Dagblad-artikelen.	1161
De heer H. A. Meppelink in de <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> over de wijziging der Indische Comptabiliteitswet. — De heer E. B. Kielstra in het <i>Handelsblad</i> over leger en bestuur in Indië. — H. E. B. in <i>Het Vaderland</i> over de arbitrage der Costa-Rica-Packet-quaestie. — Het <i>Handelsblad</i> over drinkwater in Indië. — De heer E. B. Kielstra in het <i>Handelsblad</i> over aanleiding tot oorlogvoeren in Indië. — Het <i>Nieuws van den Dag</i> en het <i>Handelsblad</i> over opium op Lombok. — De heer MacLeod in het <i>Nieuws van den Dag</i> over de verdediging van Nederlandsch-Indië. — Rix in <i>De Telegraaf</i> over eene model-suikerfabriek op Java. — Het <i>Handelsblad</i> over eene belastinghervorming op Java. — De heer E. B. Kielstra in het <i>Handelsblad</i> over den aard van ons bestuur in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> over den boschbouw op Java.	
Koloniale Literatuur	1171
De verhouding der vorsten van Solo en Djokja tot de Regeering. — Een nieuwe bundel brieven van Multatuli. — Een repertorium voor de literatuur in N. I.	
Wetenschap en Industrie	1176
Handel in N. I. met Australië. — De gevolgen van de Australische bankcrisis. — Ch. Ledger teruggevonden en een brief van Ch. Ledger. — Uitvoer van Russische petroleum naar Java.	
Bangka en zijne bewoners; door H. Zondervan, XV.	1182
Financiëel Overzicht.	1196
Ter nagedachtenis van H. D. Canne; door Prof. Dr. H. Kern	1207
Het middelbaar onderwijs voor jongens in Ned.-Indië; door X.	1211
De geschiktheid van genieofficieren voor civiel-technische betrekkingen in Nederlandsch-Indië; door Piëtro	1217
Varia	1233
Overeenkomsten met Madjene, Pambaoewang, Tjenrana en Tappalang. — Een rede van den heer Sprenger van Eyk over de Comptabiliteitswet. — Een debat in de Eerste Kamer over het opiumgebruik op Lombok. — Het postwezen in Indië.	

	Pag.
Maandelijksche Revue van Brochures en van Tijdschrift- en Dagblad-artikelen	1263
<p>Het <i>Handelsblad</i> over het Europeesch bestuurspersoneel op Java. — De heer A. H. Berkhout in het <i>Handelsblad</i> over boschbouw op Java. — De heer E. B. K. in het <i>Handelsblad</i> over voorheen en thans in het Indisch beleid. — Het <i>Handelsblad</i> over wettige en moreele bovoegdheid in zake de Indische begrooting. — Het <i>Handelsblad</i> over plaatselijke en gewestelijke raden. — De Van-dag-tot-dag-schrijver in het <i>Handelsblad</i> over Louis Braun's waardeering van het Indische leger. — Het <i>Handelsblad</i> over opium op Lombok. — Het <i>Dagblad</i> over Atjeh. — De heer E. B. K. in het <i>Handelsblad</i> over Indische geschiedenis. — De heer J. Icken in de <i>Vragen des Tijds</i> over staatsaanleg van irrigatiewerken op Java. — De heer Tollenaar in de <i>Tijdspiegel</i> over de landrente op Java en Madoera.</p>	
Koloniale Literatuur	1278
<p>Het werk van Kolonel Brakel over den oorlog in Indië. — Suriname onder Nederlands gezag.</p>	
Iets over letterschriften in de Mal.-Polynesische talen; door Dr. A. A. Fokker	1285
Wetenschap en Industrie.	1290
<p>Handel van N.-I. met Bremen. — De opiumnegotie in de Straits. — Saigons rijst-uitvoer. — Levensvatbaarheid van spoorwegen in Britsch-Indië. — De bijdragen der Engelsche koloniën voor de Engelsche marine. — Onderzoek aan 's Rijks munt van valsch geld uit Indië. — De spaarbank voor inlanders te Modjowarno.</p>	
Eischen aan sanatoria te stellen; door F. D. van Haeften, Off. v. Gez. bij het N.-I. leger	1291
De teakhandel in Siam; met een kaart van de boschdistricten aldaar.	1304
Hoe Oost-Java met Madoera bezitting werd der Compagnie; door A. W. Stellwagen	1316
Financiëel Overzicht.	1328
Het pandhuizenstelsel in verschillende landen	1341
Eenige beschouwingen op het gebied van het mijnrecht; door Reinier D. Verbeek	1364
Varia	1386
<p>Overeenkomst met Bolang Mongondo. — Een en ander uit de Indische begrooting voor 1896. — Hulde aan Mr. W. K. Baron van Dedem. — Transportkosten bij den Waterstaat. — Wat het laatste deel van het Eindresumé betreffende het grond-onderzoek al zoo inhouden zal. — 's Ministers verdediging van het ontwerp tot wijziging der in- en uitvoerrechten. — De nieuwe officieele waarheid aangaande Tjilantik.</p>	
Maandelijksche Revue van Brochures en van Tijdschrift- en Dagblad-artikelen.	1418
<p>De Van-dag-tot-dag-schrijver in het <i>Handelsblad</i> over de welvaart in Indië. — Een koffiepraatje van den heer W. Bosch in het <i>Handelsblad</i>. — De Van-dag-tot-dag-schrijver in het <i>Handelsblad</i> over Duitschers in het Indische leger. — De Koloniale Kroniek van den heer Quarles van Ufford in <i>De Economist</i>. — De heer A. Waalewijn in het <i>Handelsblad</i> over de Indische cavalerie. — Het <i>Handelsblad</i> over ons Indisch budgot. — X in het <i>Handelsblad</i> over koloniale staatschuld. — Het <i>Handelsblad</i> over het heulen van ambtenaren met pachters. — X in het <i>Handelsblad</i> over Atjeh en de Van-dag-tot-dag-schrijver in het <i>Handelsblad</i> over het geschrijf aangaande Atjeh. — Het <i>Handelsblad</i> over het pachtstelsel in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> over hetgeen de nicuwe druk van De Hollanders Handleiding</p>	

	Pag.
angaande het cultuurstelsel leert. — Het <i>Handelsblad</i> over de landrente op Java en Madoera. — M. in het <i>Dagblad</i> over de onderwerping van Atjeh. — De Van-dag-tot-dag-schrijver in het <i>Handelsblad</i> over de kwade gevolgen van het pachtstelsel. — Kromo in <i>De Telegraaf</i> over de vacature van Algemeen Secretaris bij het Gouvernement. — Het <i>Handelsblad</i> over de Indische begroting voor 1896. — De heer H. J. Smid in het <i>Handelsblad</i> over het beheer van Indische landbouw-ondernemingen.	
Koloniale Literatuur	1429
De laatste taalkundige uitgaven van het Koninklijk Instituut (A. C. Kruyts woordenlijst van de Baree-taal en Van Baurda's Galelarsesch-Hollandsche woordenlijst); door F. S. A. de Clercq.	
Wetenschap en Industrie	1439
China's rampen en vooruitzichten. — Langkat-petroleum in China. — De kwijning van Malakka. — Palembang, Bali en Liberia-koffie op de Singapoorsche markt. — De immigratie en emigratie van de Straits Settlements. — Handel van de Straits met N.-I. — Handel van Penang met Atjeh, met het overig gedeelte van Sumatra en met Java.	
Bangka en zijne bewoners (<i>slot</i>); door H. Zondervan	1456
Een Indisch beleg in de XVIIe eeuw; door S. Kalff, I	1462
Financiëel Overzicht	1484
De open brief aan den heer J. H. W. Cordes, oud-inspecteur van het Boschwezen in N.-I., besproken door W. H. van der Haas	1493
Het middelbaar onderwijs voor jongens in Nederlandsch-Indië; door S.	1514
De Britsche missie op Nieuw-Guinea; door F. S. A. de Clercq	1524
Varia	1531
De werking van het bijslagstelsel. — Diensttijd in verband met leeftijd bij militairen. — De treurige toestand der Indische gevangenen. — Ramingen en uitkomsten van inkomsten en middelen. — Het succes van de proef met de opiumregie. — Geen gebrek aan pasmunt in Indië? — Rentabiliteit van irrigatiewerken.	
Maandelijksche Revue van Brochures en van Tijdschrift- en Dagblad-artikelen.	1549
Het <i>Handelsblad</i> over het Indisch leger, en de Van-dag-tot-dag-schrijver in hetzelfde blad over den gezondheidstoestand van dat leger. — De heer Hofstede Crull in <i>De Telegraaf</i> over de koloniale werving; M. in het <i>Haagsche Dagblad</i> over het zenden van Hollandsche militieplichtigen naar Indië. — De <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> , het <i>Haagsche Dagblad</i> en <i>Het Nieuws van den Dag</i> over de Indische begroting. — Het <i>Haagsche Dagblad</i> en de <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> over de Indische Marine. — Het <i>Handelsblad</i> en de Haagsche correspondent der <i>Zaaml. Ct.</i> over vredelievende annexatiën in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> andermmaal over De Hollander's gebrekkige „Handleiding”. — De <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> over de invoering van een nieuw Wetboek van Strafrecht voor de Europeanen in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> , den handschoen opnemende voor de welvaart ter Sumatra's Westkust. — Het <i>Handelsblad</i> over irrigatiewerken in Indië. — De <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> , de Haagsche correspondent der <i>Zutph. Ct.</i> en het <i>Handelsblad</i> over de Indische tariefwet. — Het <i>Handelsblad</i> over „Diefstal en Oorlogsbuit?” — Het <i>Handelsblad</i> over de opiumregie. — Het <i>Handelsblad</i> over vooruitgang in liberalen zin in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> over het koffiemonopolie in de Vorstenlanden. — Het <i>Handelsblad</i> over de opleiding van inlandsche voeartsen in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> over de duitenquaestie in Indië. — De <i>Standaard</i> , de <i>Vaderlander</i> en het <i>Handelsblad</i> over Atjeh en Generaal Vetter.	
Koloniale Literatuur	1566
Een voorstel tot samensmelting van het Nederlandsche en het Indische officierskader. — Dr. van der Burgs „persoonlijke gezondheidsleer”. — Een nieuwe novelle van den heer Jaeger. — De nieuwe druk van Prof. De Louters <i>Handleiding</i> .”	

	Pag.
Meer licht over de Maleische spraakleer; door Dr. A. A. Fokker . . .	1581
Wetenschap en Industrie	1593
<p style="margin-left: 2em;">Het bewaren van boeken in de tropen. — De thee- en kinaacultuur van Ceylon. — Handel tusschen Londen en Ned. Oost-Indië. — Handelsbetrekkingen tusschen Nederlandsch-Indië en Djeddah. — Scheepvaartverkeer tusschen Nederlandsch-Indië en Singapore. — Bedevaartgangers uit Ned.-Indië te Djeddah.</p>	
De Bataviasche beurs; door Mr. N. P. van den Berg.	1599
Een Indisch beleg in de XVIIe eeuw; door S. Kalff, II	1605
Financiëel Overzicht	1625
Een conflict tusschen Regeering en Javasche Bank; door Mr. N. P. van den Berg	1635
Statistiek der Spoor- en Tramwegen in Indië; door J. K. Kempees .	1657
Varia	1665
<p style="margin-left: 2em;">Intrekking van het wetsontwerp betreffende in- en uitvoerrechten. — Wordt bij de militaire oefeningen voldoende rekening gehouden met de ervaring? — Verrekening van de uitgaven voor de scheepsmacht in Indië. — Contracten van de Regeering met de <i>Nederland</i> en <i>Lloyd</i>. — Nieuwe cijfers omtrent de proef met de opiumregie. — Geen inlandsche veeartsen?</p>	
Maandelijksche Revue van Brochures en van Tijdschrift- en Dagblad-artikelen	1686
<p style="margin-left: 2em;"><i>Het Vaderland</i>, de Kameroverzicht-schrijver van <i>De Telegraaf</i>, de Haagsche correspondent der <i>Zaand. Ct.</i>, het <i>Utrechtsch Dagblad</i> en de Haagsche chroniqueur der <i>Asser Courant</i>, waarschuwend tegen de door den Minister van Koloniën voorgestelde tariefsverhooging. Het <i>Haagsche Dagblad</i> en het <i>Handelsblad</i> dezen maatregel verdedigend of vergoelijkend. — Het <i>Handelsblad</i>, <i>Het Vaderland</i>, en <i>De Telegraaf</i> over de behandeling van de Indische begrooting en het tarief-ontwerp in de Tweede Kamer. — <i>Het Vaderland</i>, de <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> en het <i>Handelsblad</i> over de verwerping van 's Ministers ontwerp. — <i>Het Vaderland</i>, <i>De Telegraaf</i>, de <i>Prov. Groninger Courant</i> en het <i>Handelsblad</i> over de beteekenis van 's Ministers nederlaag. — A. M. in het <i>Handelsblad</i> over eene door kunstmiddelen gekweekte industrie op Java. — Het <i>Handelsblad</i>, wijzende op de voordeelen van het bezit onzer koloniën; de <i>N. IJsselbode</i> op hetgeen Indië ons kost. — Het <i>Handelsblad</i> over de verhouding tusschen Nederland en Indië bij de bestaande comptabiliteitswet. — De heer Kemper in de <i>Militaire Spectator</i>, M. in het <i>Haagsche Dagblad</i> en <i>De Vaderlander</i> over agressief optreden in Atjeh. — Het <i>Handelsblad</i> over de resultaten der opiumregie; de heer W. P. Groeneveldt in de <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> over de financiële uitkomsten daarvan en <i>Het Nieuws van den Dag</i> over de opiumquaestie. — Mr. N. P. van den Berg in het <i>Handelsblad</i> en de heer W. J. Geertsema in de <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> over de duitenquaestie in verband met de opiumregie; de heer Groeneveldt in de <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i> vorenstaande beschouwingen weerleggende; de heer Geertsema daarentegen weder opkomende in de <i>Nieuwe Rotterdamse Courant</i>; de heer W. Bosch in een tweetal <i>Handelsblad</i>-artikelen zich in het debat mengende. — De <i>Alkmaarsche Courant</i> over de geringe beoefening der geschiedenis van onze koloniën op de scholen. — De meening van het <i>Handelsblad</i> over de I. centralisatie. — Een lofrede van het <i>Handelsblad</i> op de zending. — Het <i>Handelsblad</i> over ons gezag op Nieuw-Guinea. — Mr. N. P. van den Berg en het <i>Handelsblad</i> over geheimzinnigheid in Indië. — Het <i>Handelsblad</i> Palembang vergeijkende met Sumatra's Westkust. — Het <i>Handelsblad</i> over des Heeren Icken's denkbeeld betreffende aanvulling der Indische ambtenaarswereld met Nederlands beste krachten. — Het <i>Handelsblad</i>, het voorstel van den heer van Houtum om tijdelijk op Java een invoerrecht van rijst te heffen, bestrijdend. — E. B. K. in het <i>Handelsblad</i> over een artikel van V. Levy in een Belgisch tijdschrift, en Philindo in de <i>Indische Mercur</i> over Wunderlich's „Insuline”. — De heer Kielstra in</p>	

	Pag.
het <i>Handelsblad</i> over samensmelting der officierskaders. — Een inzender in het <i>Handelsblad</i> over het Indisch artillerie-materieel.	
Koloniale Literatuur	1712
Bussy's Ind. Cult. Almanak. — Mr. v. Bosse's beschouwingen omtrent de koffiecultuur op Sumatra's Westkust.	
Over transcriptie van het Arabisch-Maleisch letterschrift, door C. Spat	1714
Wetenschap en Industrie	1720
Koffieproductie in Mexico. — Uit het Consulair Verslag over Shanghai. — Handel tusschen Genua en Nederlandsch Oost-Indië. — Het Balineesch-Oud-Javaansch Woordenboek van Dr. van der Tuuk.	
Het meer van Poso en de „Binnenseen” van Noord- en Centraal-Solebes; door Dr. J. G. Riedel; met drie schetskaarten	1724
Een kunstschilder in Oud-Batavia; door S. Kalff, I	1735
Financiëel Overzicht	1751

De Timor-tractaten van 1859 en 1893.

De Heer A. Heijman heeft door de bespreking der Timor-tractaten van 1859 en 1893 in zijn Academisch Proefschrift ¹⁾ een nuttig werk verricht.

Van de wederzijdsche betrekking of verhouding tusschen Nederland en Portugal op het eiland Timor en in den Solor-archipel, door die tractaten bepaald en afgebakend, heeft hij, voor zoover de bronnen binnen zijn bereik waren, een kort en zakelijk overzicht gegeven.

Jammer slechts dat hij het cardinale punt over het hoofd heeft gezien. Op eene grove fout in het tractaat van 1893, een fout die tot eene interpretatie ten nadeele van Nederland kan aanleiding geven en waarvan de Portugeezen in volgende jaren zeer zeker zullen profiteeren, een fout die, meen ik, elk oplettend lezer in 't oog moet vallen, heeft hij de aandacht niet gevestigd.

Ik zal trachten dit duidelijk te maken.

Bij art. 8 van het „*Traité de démarcation et d'échange de possessions Néerlandaises et Portugaises dans l'archipel de Timor et Solor*”, goedgekeurd bij de wet van 20 Augustus 1859 werd bepaald, dat:

„En vertu des dispositions de l'article précédent, la Néerlande obtient la possession entière et non-partagée de toutes les îles situées au nord de Timor, savoir: celle de Flores, d'Adenara, de Solor, de Lomblen, de Pantar et d'Ombay avec les petites îles environnantes appartenant à *l'archipel de Solor*.”

Door dit artikel heeft Nederland alzoo de volle beschikking verkregen over de eilanden benoorden Timor, den zoogenaamden

¹⁾ Leiden, S. C. van Doesburgh, 1895.
Deel II, 1895.

„*Archipel de Solor*”, en dus mocht Portugal sedert 1859 daar hoegenaamd geene soevereine rechten meer uitoefenen.

Het is derhalve moeielijk te begrijpen dat zoowel in den aanhef als later in de artikelen IV en VII van het tractaat van 10 Juni 1893, goedgekeurd bij de Wet van 29 December van dat jaar, voortdurend wordt gesproken van „*Leurs possessions dans l'Archipel de Timor et Solor*”, m. a. w. *de bezittingen van Nederland en Portugal in den Timor- en Solor-Archipel*. Krachtens art. 8 van het Tractaat van 1859 had Portugal geene rechten meer in den Solor-Archipel; wat mag nu dan de aanleiding zijn, dat dit rijk mede bevoegd is verklaard, om den in- en uitvoer van vuurwapenen en munitie in den *Solor-archipel* (Art. IV van het tractaat) te verbieden? Dit is een recht, dat alléén aan Nederland toekomt. Met *Timor* is het anders gesteld. Dit is een op zich zelf staand eiland, dat niet tot den Solor-archipel behoort en waarvan het oostelijk gedeelte onderworpen is aan Portugal. Door het eiland Timor en den Solor-archipel in één adem te noemen, maakt men allicht den verkeerden indruk dat beide een geheel vormen. In het tractaat van 1893 had alleen sprake behooren te zijn van het eiland Timor. De Solorsche verhouding behoort reeds meer dan een kwart eeuw tot de geschiedenis.

Bekend is dat de afstand van den zoogenaamden „*Archipel de Solor*” aan Nederland den trots der Portugeezen op het eiland Timor ten zeerste heeft gekrenkt. Nu nog wordt deze handeling van de Lissabonsche regeering door hen streng afgekeurd en tracht het Portugeesch gezag te Timor Dili op allerlei wijzen het bepaalde bij tractaat van 1859 te ontduiken. Van deze zijde zullen derhalve geene pogingen gedaan worden om verwickelingen te voorkomen. Om nu maar één feit te noemen. De radja van Likusaan vermeende op de negarieën Erana en Kolana (op het eiland Ombaai gelegen) rechten te bezitten. Uit een door mij ingesteld onderzoek bleek dat die rechten tamelijk twijfelachtig waren. De zaak is deze. Toen de bevolking van Erana en Kolana, zijnde vreemdelingen, zonder voorkennis en toestemming van den tuan tanah, of de heeren des lands, zich op Ombaai vestigde, werd zij herhaaldelijk door de oorspronkelijke bewoners van dat eiland aangevallen. Om rust te hebben riep zij de hulp in van den radja van Likusaan. Hij versloeg de aanvallers en werd voor deze bemoeiing overeenkomstig 's lands gebruik beloond. Erana en Kolana beschouwden daarna Likusaan als hunnen bondgenoot.

Vandaar de zoogenaamde rechten en schatplichtigheid. Toen ik in 1880 als Resident van Timor met Z. Ms. stoomschip *Koning der Nederlanden* Erana en Kolana bezocht, werd de Portugeesche vlag nedergehaald en de Nederlandsche geheschen. Daarvan werd aan den Gouverneur van Timor Dili kennis gegeven. In stede dat deze den radja van Likusaan verbood, zich met zaken buiten zijne competentie te bemoeien, hoorde ik kort daarna dat Likusaan op instigatie van Portugeesche beambten de vlag van Portugal opnieuw te Erana en Kolana in eere had hersteld. Zoo gaat het met tusschenpoozen up en down voort.

Het is derhalve in het belang der Portugeesche beambten te Timor Dili dat in het tractaat van 1893 uitdrukkingen voorkomen, als „*Leurs possessions dans l'Archipel de Timor et Solor*”, omdat deze voor velerlei uitlegging vatbaar zijn. Maar wat zal er gebeuren, wanneer bedoelde beambten, ingevolge art. IV, in den Solor-archipel feitelijk den in- en uitvoer van vuurwapenen en munitie gaan verbieden? Volgens het bewuste artikel zijn zij in hun recht. „*Les Hautes Parties contractantes décident que l'importation et l'exportations de toutes armes a feu . . . etc. . sont interdites dans leurs possessions de l'Archipel de Timor et Solor.*” ¹⁾

Art. III van het tractaat is eene accommodatie van de zijde van Nederland, die, evenals de renunciatie in art. VI, tot niets zal leiden. ²⁾ Het Portugeesch gezag op Timor-Dili kan art. III onmogelijk stipt naleven, omdat daardoor het beginsel van zijn koloniaal beleid zou worden aangetast. Eene gelijke bescherming van handel, nijverheid en scheepvaart kan niet worden verwacht. Timor-Kupang is een vrijhaven, en nergens worden er in het Nederlandsch gedeelte van Timor inkomende en uitgaande rechten geheven, terwijl op Portugeesch-Timor overal hooge rechten, tot zelfs van visch, groenten en andere huishoudelijke benoodigdheden voor den inlander worden betaald. Evenmin kunnen, gelijk de ervaring tot dusver heeft geleerd, de geschillen met de Neder-

¹⁾ Het verbod van invoer van vuurwapenen en kruit is een wassen neus. Dit hebben de Portugeezen wel begrepen, want de geheele Zuidkust van Timor ligt in den Noordwestmoesson voor de Australiërs open om naar hartelust alles in te voeren, gelijk dit meermalen gebeurd is.

²⁾ Art. III bepaalt o. a.: „*Il sera accordé à l'île de Timor aux bateaux pêcheurs appartenant aux sujets de chacune des Hautes Parties contractantes, ainsi qu' à leurs équipages la même protection de la part des autorités respectives que celle dont jouiront les sujets respectifs.*”

landsch-Indische visschers die door toeval of uit nood de kusten van Portugeesch-Timor aandoen, zonder verandering in het Portugeesch regeeringsstelsel, ooit overeenkomstig de waarheid worden berecht. Ontstaan er kwestieën, dan is men zoo verstandig dit op rekening der betrokkene inlandsche hoofden te stellen, die de Portugeezen toch niet corrigeeren kunnen.

Door welwillende medewerking van Nederland wordt in art. V ¹⁾ een nieuwe bron van inkomst voor het Portugeesch gezag op Timor geopend: de persoon of personen die bevoegd worden verklaard om vuurwapenen en munitie in te voeren, zullen zeer zeker de winsten met den fiscus moeten deelen. Is die persoon toevallig een Chinees, dan zal hij wel het leeuwendeel moeten afstaan.

Voor Portugal dus is het tractaat gunstig; van die voordeelen zal dat land natuurlijk partij trekken, en overigens zal het tractaat wel weer een doode letter blijven.

Toen ik in September 1879 te Kusa in Centraal-Timor, een halve dagreis van de Portugeesche grenzen, was, deelde de Lorohboöt, of radja Neki, die het bestuur voerde over een gedeelte van Waiwiku-Waihale, met name Teun, Wewain, Kusa, Bebotin, Umalarang, Longsae en Uwalau mij mede, dat de Liurai of Opperradja van Waiwiku-Waihale sedert jaren gestorven en nog niet begraven was, dat de peranakan Chinees Hale of Lai Njam Fat, een naaste bloedverwant van den overleden Liurai, ofschoon daartoe gekozen, zich ongenegen betoonde de betrekking te aanvaarden, en dat de bevolking, overeenkomstig de Timorsche gebruiken, thans ergens elders een Liurai zou moeten koopen. Vervolgens: dat de onder den Portugeeschen Commandant te Batugede staande, vóór 1857 tot het gebied van Nederland behoorende, landschappen Balibo, Kowa, Saniring, Marowo, Atsabe, Limea, Diruwata, Maubara, Babulu en Alas jaarlijks nog poni of schatting in natura aan Waiwiku-Waihale betaalden. Ik maakte den Lorohboöt, inge-

¹⁾ „Toutefois”, zoo luidt de eerste alinea van Art. V, „les autorités supérieures de la partie Néerlandaise et de la partie Portugaise de l'île de Timor seront autorisées à fixer annuellement, d'un commun accord, le nombre et la qualité des armes à feu non perfectionnées et la quantité de munition qui pourront être introduites dans le courant de la même année, ainsi que les conditions dans lesquelles cette importation pourra être accordé.”

En de tweede alinea: „Cette importation cependant ne pourra se faire que par l'intermédiaire de certaines personnes ou agents qui résident à l'île même et qui auront obtenu à cet égard une autorisation spéciale de l'administration supérieure respective.”

volge tractaat 1859, duidelijk dat dit niet meer behoefde te geschieden, omdat de Matameong of Nederlanders en de Malai-muti of Portugeezen zulks overeengekomen waren; maar tevreden was hij niet met deze schikking, bewerende dat men het stamverband niet willekeurig kan verbreken, of een lichaam in tweeën deelen, zonder onaangename gevolgen daarvan te onder vinden. Hoe het zij, te voorzien is het dat bij het aanwezig van een overmoedigen aanmatigenden Liurai in Waiwiku-Waihale, gelijk er vroeger meer waren, de afstand van bovengenoemde landschappen aanleiding zal geven tot verwickelingen met Portugal, want een woord van den Liurai is voor de Dasi's, of hoofden dier landschappen voldoende, om gewapend tegen het Portugeesch gouvernement in verzet te komen. Werd door de bevolking daarentegen, overeenkomstig de adat, een Portugeesch-gezinde Liurai, een onderhoorige van Portugal, gekocht, dan zou deze de hoofden van Midden-Timor die, Maukatar uitgezonderd, in krijgsaangelegenheden allen aan den Liurai ondergeschikt zijn, kunnen aanzetten om van het Nederlandsch gezag, dat in deze streken van geen beteekenis is, afvallig te worden.

Dusdanige verwickelingen kunnen, niettegenstaande de beste grensregelingen tusschen Nederland en Portugal, waaraan de hoofden en bevolking zoo vrij zijn, zich niet te storen, noch door het Portugeesch, noch door het Nederlandsch gezag op Timor voorkomen worden — en wel vanwege beider volslagen onmacht.

Dr. J. G. F. RIEDEL.

